

Manherz Károly

nyelvész (Pilisvörösvár, 1942. május 1.)

Magyar–német szakos tanárként folytattam tanulmányaimat az ELTE Bölcsészettudományi Karán, ahol a hatvanas években még viszonylag ritkaságszámba ment, hogy valaki a hazai német kisebbség nyelvével, kultúrájával foglalkozzon, abból írja diplomamunkáját és akkori doktori disszertációját, sőt kandidátusi disszertációja is a nyelvészetnek a dialektológiai diszciplínájából készüljön. Mesterem és tanárom nemzetközi hírű dialektológus volt, Hutterer Miklós. Neki és otthoni indíttatásomnak, a pilisvörösvári német („sváb”) közösségnek köszönhetem, hogy ezek a kutatási témák végigkísérték egész életemet. Bár rendelkeztem tudományos fokozatokkal, mégsem az ELTE akkori német tanszékén indult a pályám, hanem az Állami Balettintézet Általános Iskolájában és Gimnáziumában kezdtem meg tanári munkámat. Igaz, hogy már 1968-tól megbízott óraadóként taníthattam a Bölcsészettudományi Kar Német Tanszékén középiskolai tanári munkám mellett, de docensi kinevezést csak 1981-ben nyertem. A hazai német nyelvjáráskutatásban sok fekete folt volt még ebben az időben, és mesterem javaslatára a nyugat-magyarországi határ menti német nemzetiségi településeken végeztem nyelvjárási és néprajzi vizsgálataimat. 1977-ben ennek a munkának az eredménye az Akadémiai Kiadónál jelent

meg könyv formában, német nyelven: *A nyugat-magyarországi német nyelvjáráások nyelvföldrajza és nyelvészeti tanulmányai*. 1966–70 között jártam be ezt az akkor még szigorúan őrzött és nehezen megközelíthető határsávot, Balftól Alsószölnökhöz. Ez a gyűjtés meghatározó volt az életemben, hiszen olyan néprajzi és nyelvi anyagot gyűjthettem össze, amely-

re ma már nincsen lehetőség, és számos publikációm, tankönyvem, tudományos ismeretterjesztő írásom foglalkozott az ún. poncihterek (Bohnenzüchter: a soproni és Sopron környéki német szőlősgazdák gazdasági szempontokból vezérelve a szőlőtőkék között babot is termeltek), a heidelbauerek (Mosonmagyaróvár környéki németek) és a Rába–Lapincs közti németek kultúrájával. Természetesen egyetemi hallgatóimmal Magyarországon más területein is folytattunk kutatásokat, a Dunántúli-középhegységben, Dél-Magyarországon, Tolna és Baranya megyében és a különböző szórványtelepüléseken.

Oktatóként az akkori német tanszéken német nyelvtörténetet és dialektológiát tanítottam, majd át kellett vennem Hutterer Miklóstól, aki Grazban lett vendégprofesszor, a germán nyelvek történetének oktatását. Így szoros kapcsolatba kerültem az általános germanisztikával, vezetője voltam az újonnan alakult Germanisztikai

és Romanisztikai Tanszéknek, és tudományszervező munkámnak fontos része lett a skandinavisztika és néderlandisztika szakok tanterveinek kidolgoztatása és ezeknek a szakoknak az önálló működtetése. Vezetői munkám során igen nagy súlyt fektettem a megfelelő oktatók kiválasztására, illetve a magas szintű nyelvi és szakmai oktatók biztosítására, anyanyelvi lektorok bevonásával. Svéd, norvég, holland és 1992-től dán lektor is működik ezeken a szakokon.

A szervezőmunka mellett szűkebb kutatási területemen több főiskolai tankönyvem és egyetemi jegyzetem, négy önálló könyvem jelent meg, és szerkesztője vagyok a *Magyarországi németek néprajza (Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen – 26 kötet)*, *Budapester Beiträge zur Germanistik* (58 kötet), *Ungarndeutsches Archiv* (12 kötet) című sorozatoknak. Szerkesztettem az Akadémiai Kiadónál megjelent *Modern filológiai tanulmányokat*. Hazai német nyelvjárásokról és a szaknyelvekről írott tanulmányaim több nemzetközi folyóiratban is megjelentek.

Humboldt-ösztöndíjasként a német dialektológiai kutatások központjában, Marburgban végeztem tanulmányokat, majd később vendégtanárként Augusburg és München egyetemén oktattam.

1984-től témavezetője voltam a *Magyarországi Német Nyelvatlasz és Tájszótár* című pályázati munkáknak, melyek eredményeképpen a hazai német nyelvatlasz előmunkálatai elkészültek, a nyelvatlasz 2008-ban tanítványom, Erb Maria docens munkája alapján nyomtatásban is megjelent.

Számos egyetemi és kari vezetői feladatot láttam el 1984-től, a Bölcsészettudományi Kar gazdasági és külügyi dékánhelyettese, az ELTE rekonstruk-

ciós bizottságának elnöke és az ELTE oktatási rektorhelyettese voltam. Lehetőségem volt az 1989-es, a rendszerváltás előtti kormányban egy évig művelődési miniszterhelyettesként, elsősorban a felsőoktatás területén dolgozni. A felsőoktatás számára ez egy nagyszerű időszak volt: a korábban elbocsátott oktatók rehabilitációja, a PHARE és TEMPUS programok indítása, a FEFA világbanki kölcsön előkészítése, a volt MSZMP ingatlanjainak felsőoktatási célú hasznosítása, a hároméves nyelvtanár szak indítása, orosznyelv-tanárok átképzése, a Pro Cultura Alapítvány létrehozása, a Budapesti Európa Intézet Alapítvány létesítése.

A rendszerváltás után 1990-től közigazgatási államtitkárként dolgoztam a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban, majd 1991-től címzetes államtitkárként a Miniszterelnöki Hivatalban.

1992-ben visszatértem az egyetemre, ahol a Bölcsészettudományi Kar dékánjává választottak, és megalapítottuk a Germanisztikai Intézetet, amelynek 2007-ig igazgatója voltam.

Szívügyem volt, hogy a hazai német kisebbségi kutatások kereteit is megteremtsem, így jött létre 1994-ben a Német Nemzetiségi Kutatóközpont.

Számos doktorandusz témavezetője voltam és vagyok.

Szakmai vezetője voltam a bölcsészképzési terület bolognai képzési rendszerre történő átalakítására létrehozott konzorciumnak és vezettem a bölcsész dékáni kollégiumot.

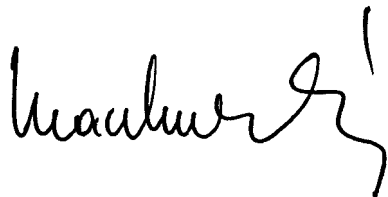
A Magyar Akkreditációs Bizottság nyelvészeti szakbizottságának több cikluson át voltam tagja, számos egyetemi szak bírálatában vettem részt. A Német Néprajzi Társaság tagjai közé választott. A Magyar Néprajzi Társaságnak tagja, illetve tiszteletbeli

tagja vagyok. Egy ciklusban az MTA I. osztályához tartozó nyelvtudományi bizottság titkára voltam.

2006–2010 között újra az Oktatási és Kulturális Minisztériumban felsőoktatási és tudományos szakállamtitkárként dolgoztam.

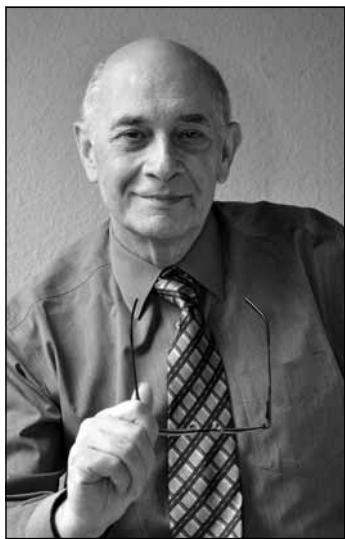
2010-ben visszatértem az egyetemre, ahol továbbra is oktató, szerkesztő és tudományszervező mun-

kámat végzem. Jelenleg alprojektvezetője vagyok a TÁMOP „Önálló lépések a tudomány területén” projekt bölcsészkar, doktori iskolák számára futó támogatási programnak.

Bokor Pál

újságíró (Budapest, 1942. május 2.)

Ez a nemzedék nem éppen burokokban született. Az én szüleimet elvitte a háború. A nagyapám, aki nevelt, cipészinasként kezdte az annóban, de politikailag korrekt oldalon tanulta a faszögelést. Így lett belőle az átkosban középvezető elvtárs, és így lett nekem gyerekszobám. A nagyapám élvezettel idézett egy régi közmondást arról, hogy a fák nem nőnek az égig. Ezt én jól megjegyeztem, mert ő ilyenkor nemcsak az ellenségeire gondolt, hanem önmagára is. Halála után legalább egy tucat fontos állami kitüntetést találtunk egy pléhdobozban. Addigra már elkapta őket a rozsda. Ennyit az érdemeikről és elismeréseikről.

Huszonevésen hírügynökségi újságíró lettem a Magyar Távirati Irodánál, de csak annyit értettem a világból, amennyi a Keleti pályaudvar és a Naphegy között megérthető belőle. Mivel

ez nem túl sok, életem meghatározó pillanatának azt tekintem, amelyben kiderült, hogy rajtam kívül senki sem vágyik a kivételesen munkaigényes és nem valutában fizető moszkvai tudósítói posztra. A következő tudósítói helyre, Washingtonba, már szép számmal akadtak volna jelentkezők, de a szerencsém nem hagyott cserben. Ekkortól kezdtem átlátni olyan dolgokat, amelyek a Naphegyről sem átláthatók.

Ennyi volt az én szerencsém, az én utam. Hogy aztán miért sorolnak időnként korosztályom érdemesebbjei közé, arról alig van fogalmam. Jó, az íráskészségem, mint egy világítólégy a New York-i éjszakában, már az iskolában pislákolt. Jó, gyártottam pár ezer tudósítást, pár száz cikket, írtam másfél tucat könyvet. Jó, összehoztam pár filmet, csináltam néhány izgalmas fényképet. Ez már valószínűleg mérhető teljesítmény, de még mindig nem elégséges érdem.

Leginkább talán a konok igyekezet írható a javamra, ahogy próbálom felfogni, átlátni és valamelyest oszlatni a kozmikus ködöt, amelyben botorkálunk.

Mert nekünk mint a legnagyobb agytérfogatú földi hangyafajnak illene kiismernünk magunkat a világban. Ám annak belátásához, hogy ez teljességgel megoldhatatlan feladat, még hetven év sem kell. Már a hétéves unokám is érzi, mekkora tévhittek között élünk. Olyasmikre gondolok, mint hogy az igazságnak egy arca van, vagy hogy az élet célja a küzdelem maga. Dehogy! Az igazságnak ezer arca van, az élet meg elviselhetetlen lenne, ha csak a küzdelem lenne a célja, ha hiányozna belőle a játék. Meg még pár emberi dolog... Csak nem gondolják, hogy egy szőlőhegyi naplemente, egy pohár bor, egy intim találkozás az Úrral a Sixtus-kápolnában vagy egy fortélyos szeretkezés kevésbé fontos?

A fentiekből, ugye, világos, hogy az egyébként szemtelenül szaporodó ik-szek alkalmából nincs sok mondanivalóm? És egyáltalán... Nem túl öreg szokás ez a hetvenévesekről való megemlékezés? Azok az időtársak, akiket én ismerek, minden gondolatukban fiatal emberek, szinte valamennyien. Lehet, hogy illetlenül fiatalok, de hát ez a mi dolgunk. Köszönjük, jól vagyunk. Köszönjük, hogy máris figyelnek ránk. De azért, ha kérhetném, mostantól lajstromozzák inkább a nyolcvanéveseket!

Behor Pál

Zombory László

villamosmérnök (Budapest, 1942. május 11.)

Aktív pályafutásom a Műegyetemhez kötődik. Végigjártam a ranglétrát a gyakornoktól (1965-ben még ez is volt) az egyetemi tanárságig. Egyetemi pályafutásom csúcsa a Villamosmérnöki Kar dékánása, amely éppen vezetésem alatt vált Villamosmérnöki és Informatikai Karrá, nevében is megjelenítve a rohamosan fejlődő és már évek óta teljes tantervvel lefedett diszciplínát. És erre az időszakra esett a rendszerváltás, az egyetemen viszonylag kis megrázkódtatást okoz-

va. Sokkal nagyobb mértékben befolyásolta az egyetem életét az azóta folyamatosan változó törvényi szabályozás (kreditrendszer, kétlépcsős képzés, szervezeti változtatások stb.), amelyeknek most állunk újabb fordulója előtt.

Az egyetemi élet kevésbé kötött formája lehetővé tette, hogy kirándulhassak, más területeken is dolgozhassam. Sőt kívánatos

is volt, hogy a tudás ne váljon papírizűvé, a szakmai tapasztalatok ne elefántcsonttoronyban szülessenek. Így jó

sorsom lehetővé tette, hogy évtizedig dolgozhassam az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság szakértőjeként, majd az Antenna Hungária Rt. igazgatóságának elnöke lehessen. Később megítisztelő felkérést kaptam a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács vezetésére. Így azután megismerhettem a szakmapolitikát, a nagyvállalati tevékenységet és az államigazgatást is.

Sokfelé kalandozásom közepette is tanár voltam, vagyok, és ameddig a lehetőségek engedik, leszek is. Ezért a másokkal megosztható élményeim, tapasztalataim és a tanulságok is elsősorban ebből fakadnak.

Műszaki ember lévén két olyan ritkán tárgyalt tanulságot szeretnék megosztani önökkel a műszaki tudományok területéről, amelyeket diákkorommal is mindig megosztok.

Az egyik a műszaki tudomány *egzaktságára* vonatkozik. Gyakran hallani humán barátaimtól: könnyű nektek. A tudományotok egzakt, minden pontosan leírható, sőt megjósolható. Bezeg a szellemtudományokban...

Hát ezt az alapos félreértést el kell oszlatni és az állítást pontosítani kell. A műszaki tudományok a természettudományokon alapulnak. Az enyém az elektrotechnika, híradástechnika alapvetően a fizikán. A fizika sem egzakt a fenti értelemben. Hadd idézem Neumann Jánost: „A tudomány nem próbál magyarázni, alig is próbál interpretálni – a tudomány főként modelleket állít fel.” Ő csak tudta! A modellek az objektumok alapvető tulajdonságait és a jelenségek lényeges összefüggéseit igyekeznek leírni. Hogyan? Leginkább a matematika segítségével.

A matematika külön bekezdést érdemel. A matematika az egyetlen tudomány, amelyben az objektumokat tulajdonságaikkal (attribútumok) együtt és az összefüggéseket (relációkat) az

ember konstruálja. Az összefüggések a legegyszerűbbektől a legbonyolultabbakig mindig pontosak, mindig következetesek, minden helyzetben mindenki számára ugyanazt jelentik.

A matematikát használó modellek tehát nem az eszköz tulajdonságai miatt nem egzaktak, hanem egyrészt ismereteink korlátozottsága, másrészt a modellnek a valóságot szükségszerűen leegyszerűsítő, csak véges számú kölcsönhatást figyelembe vevő tulajdonsága miatt. Külön kérdés, hogy a matematika mennyire alkalmas az adott konkrét reláció modellezésére, a matematika-e a fizika természetes nyelve. A modellek használhatóságát, jóságát kísérletekkel, mérésekkel lehet és kell igazolni. A mérések ismét csak véges pontosságúak. Végeredményként minden jelenség, összefüggés leírása közelítő lesz. Figyelembe kell venni továbbá, hogy minden modell csak olyan jelenségekről tud számot adni, amelyeket belefoglaltunk. A modell prediktív (adott körülmények között az eredményt előre megadó) ereje a fizikában és így a műszaki tudományban is véges. Ha túllépünk a modell korlátain, a számítások eredménye semmilyen módon nem biztosítja a valósághoz közeli leírást.

A közelítések persze igen jók lehetnek. A diákkoromban még seregestül tanult ökölszabályok (milyen érdekes: az angolban hüvelykujj szerepel az ököl helyett) fokozatosan elvesztették szerepüket az egyre pontosabb modellek kialakításának eredményeként. A nagy sebességű és nagy memóriakapacitású számítógépek megjelenése és a számítási hibák becslésének finomítása teljesen új távlatokat nyitott a műszaki kutatásban és fejlesztésben. De a rohamosan növekvő pontosság még mindig nem azt jelenti, hogy eredményeink egzaktak a szó szigorú értelmében.

A másik megjegyzés a műszaki tudományokban létező esztétikumra, a *szép* fogalmára vonatkozik. Nem az eleve művészetnek (is) számító építészetre gondolok. Még csak nem is a formatervezett vagy funkcionális szépségre. Utóbbiról hadd említsek egy anekdotát. Az egykori Szovjetunióban egy új repülőgép nyilvános bemutatójára készültek. A közönségben helyet foglalt vendégként Tupoljev is, a neves repülőgép-tervező. Amikor meglátta az új modellt, így szólt: „Ez a gép nem fog repülni.” Miért? – kérdezték tőle. Válasz: mert nem szép. Neki lett igaza, a gép meg sem közelítette a tervezési specifikációt, lassabb volt, instabil. Tanulság: a jó műszaki alkotás szép is, mint ahogy szép a jó híd, alagút, mozdony.

Amiről azonban szólni szeretnék, az alkotás belső szépsége. Ha úgy tetszik: a modell szépsége. A modell – mint láttuk – alapvetően matematikai konstrukció. Hogyan lehetne szép? Nos, ez a kérdés egy az iskolából származó rossz tapasztalat terméke. Diákkorom óta szomorít, hogy a matematika az általános és középiskolában milyen sokak számára gyötrelme. Pedig az ember által teremtett – és mint láttuk, az egyetlen egzakt – tudomány belső logikája az embertől ered. Nehéz elhinni, hogy csúf legyen, riasztó, elrettentő. Valóban nem az, de a tanítás általában nem tudja kibontani a logikából és szimmetriából építkező szépséget.

És ez nagyon nagy kár. Mesterem, a tíz éve eltávozott legendás professzor, Simonyi Károly mindannyiunknak megtanította, hogy minden diszciplínának három fő tulajdonsága lehet: szépség, igazság, hasznosság. Egy diszciplínával akkor érdemes foglalkozni, ha ezek közül legalább kettő sajátja.

Ezek szerint a hasznos diszciplína akkor is elfogadható, ha szép, jóllehet

az igazsággal hadilábon áll. Hadd mutassak be néhány példát a szűkebb területemről, az elektrodinamikából, szigorúan képletek nélkül.

Az elektrodinamika alapegyenletei, amelyek a kvantumos effektusok kivételével valamennyi elektromágneses jelenséget leírnak, a Maxwell-egyenletek. A fiatal skót fizikus 1864-ben írta le végleges formájukat egy bonyolult hidrodinamikai, áramlástanai modell alapján. A modell nem volt igaz, de hasznosnak bizonyult. Az egyenletek pedig belső szimmetriájuk miatt szépek voltak. Maxwell később elbontotta az „állványzatot”, nagy összefoglaló munkájában 1873-ban a hidrodinamikai modell már nem szerepel. Az elektromágneses jelenségeket leíró, önmagukért jótálló egyenletek igazak is, hasznosak is és szépek. Olyan szépek, hogy a nagy német fizikust, Boltzmannt arra készítették, hogy egy, a *Faust*-ból vett idézettel jellemezze őket: „Tán Isten ujja írta e jelt.” Csak mellékesen jegyzem meg, hogy prediktív erejük túlmutatott a modelltélen épített jelenségeken és megjósolta a fénysebességgel terjedő elektromágneses hullámok létét. Ezek a hullámok modern világunk technikájának alapjai, a biztonságot nyújtó radartól az állandóan zavaró mobiltelefonig. Az elektromágneses hullámok nem szerepeltek a modell kiinduló feltételei között. Hogy Maxwell egyenletei mégis megjósolják és leírják tulajdonságaikat, az alkotó különleges szerencséje. De tartósan szerencsésük csak tehetséges embereknek van.

Maxwell-lel egy időben más tehetséges fizikusok is küzdöttek az elektromágneses jelenségek leírásával. Tehetségtelenebbek sem voltak Maxwellnél, legfeljebb más iskolán nőttek fel és kevésbé voltak bátrak vagy fiatalok – ami néha ugyanazt je-

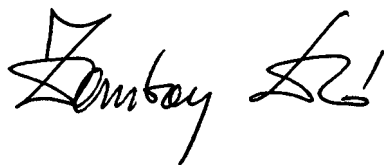
lenti. A számos egyidejűleg született elektrodinamikai elmélet közül hadd ismertessek még egyet.

A középiskolából emlékszünk még arra az alapvető kísérletre, hogy az elektromosan töltött testek vonzzák vagy taszítják egymást. A vonzó- vagy taszítóerő értékét a Coulomb-törvény adja meg. Ez a törvény az elektrosztatika, a mozdulatlan elektromos töltések tudományának alaptörvénye. Azt mutatja meg, hogy az erőhatás a töltések távolságától függ.

1856-ban Weber (aki, nem mellesleg, Göttingenben Gauss barátja és kollégája volt) kísérletet tett a Coulomb-törvény olyan kiegészítésére, amely a mozgó töltések közötti erőhatást írja le. Az általa kidolgozott összefüggés nem igaz. Mégis érdemes volt vele foglalkozni, mert szép és hasznos. Hasznát az elektromágneses indukció leírásánál mutatta meg. Ez volt

az első használható megközelítése ennek a jelenségnek, amelyen pl. az elektromos dinamó működése alapul. Mai szemmel visszatekintve szépséget jelenti az, hogy a mozgó elektromos töltések kölcsönhatására visszavezetett erő többé nemcsak a töltések energiájától, hanem sebességüktől és gyorsulásuktól is függ. Külön érdekessége (szépsége?) a Weber-törvénynek, hogy az elektrodinamika leírása során ebben jelenik meg először a fénysebesség, amelyről ma már tudjuk, hogy minden elektromágneses hullám terjedésének sebessége.

Az elmondottak talán egy kicsit segítenek belátni azt a tényt, hogy a lassan elfeledett C. P. Snow két kultúrája közötti szakadék kisebb és sokkal több híd ível át rajta, mint hinnénk.

Schmitt Pál

vívó, diplomata, politikus (Budapest, 1942. május 13.)

A szerkesztő arra kért, adjam közre életrajzomat abból az alkalomból, hogy hetvenéves lettem. Szívesebben tenném, ha negyvenedik életévemet taposnám, de akkor a szerkesztő nem kérte meg arra, hogy valljak az életemről. A világ már ilyen. Az útjelző táblák élesebben látszanak visszafelé. Így aztán nincs más választásom, szavakba kell önteni, ami erről a hetven évről ebben a pillanatban eszembe jut, azzal a tudattal, hogy az alkotó élet titka az, ha az évek múlásával is meg tudjuk őrizni a fiatalság szellemét.

Ha egy mondatban kellene összefoglalnom hét évtizedet, azt mondanám: az életem részben szerencse, részben képesség, részben ambíció, leginkább azonban sok munka, tanulás és tervezés volt. Most, amikor már a kényerem javát

megettem, visszatekintve a megtett göröngyös útra, kezdem gyanítani, hogy a siker (a karrier) döntően attól függ, tudjuk-e hozzáértően kezelni azt a titok-

zatos valamit, azt a legfurcsább dolgot a világon, amit úgy hívunk: idő. Amióta eszmélek, a mai napig örökös harcban álltam és állok az idővel. Már a szülői ház kezdősebessége is nagy volt – bármit csináltam, folyamatosan teljesítenem kellett. És visszanezve azt látom, hogy nem bújtam ki a megvalósítás alól. Apai nagyanyám mondotta volt: „Von nichts kommt nichts.” A semmiből nem lesz semmi. Csak az elültetett magból terem virág. A farkasréti srácokkal vívott örökös vetélkedés versenyszellemet szült. Kitűnni, igen, mindenben a legjobbnak lenni! – már nagyon korán ez munkált bennem. A legerősebb gyerek voltam az osztályban, és a sor elején álltam.

Arra is hamar rájöttem, hogy a fejlődés mozgatóereje a szüntelen elégedetlenség. Nem beszélsz elég jól angolul, nem ugrasz elég magasra, nem vívsz elég jól, nem vagy elég erős? Az ember a körülményekhez képest állandóan törekedjen többre és jobbra!

Az önbizalom a siker alapvető törvénye. Egy anonim mondás szerint a jártasság és az önbizalom két olyan vitéz, akik együtt küzdve seregeket tudnak legyőzni. A magabiztosságot a sport, a vívás hozta meg számomra, az egyéni és csapatgyőzelmek idehaza, majd az olimpián, a világbajnoki csatározásokban.

A legendás párbajtőr csapat kialakulása... Öten ötfélék voltunk, amiben tudtunk rivalizáltunk, de egyben egységesek maradtunk: iszonyúan sokat dolgoztunk és álmunkban is nyerni akartunk. Sokszor gondolok arra ma is, milyen meseszerű, hogy egy országban, egy helyen és egy időben jött össze egy ilyen társaság. A józan ész határain belül az ember sok mindent elérhet, ha nagyon akarja, és hajlandó fizetni érte – munkában és időben. Ennek eredménye volt az egyetemi diploma a közgázon, majd a doktorátus megszerzése a Testnevelési Főiskolán. De az ember erőfeszítéseinek legértékesebb eredménye nem a diploma, amit megkap, hanem amivé a tanulás révén válik.

Hálás vagyok a sorsnak, hogy verseken nevelkedtem és magyar az anyanyelvem, Arany János és Kosztolányi Dezső nyelvén írok és beszélek. Hogy folyamatosan kellett olvasnunk. Vállalom, hogy életem legmeghatározóbb élménye Németh László. Sosem voltam hivatásos szónok, cicerói képességekkel nem rendelkezem, de ha valaki úgy gondolja, szépen beszélek, hatással van rájuk, ha temetek, valami mellett lándzsát török, megszólalásaimban a szavaknak új értelmet adok, egy-egy új szóösszetételt használok, annak az a magyarázata, hogy korán beleszerettem a szavakba. A szókincs a könyvekből jött, nem az utcasarkon vásároltam őket.

A munka becsületére az Astoria Szálló tizenhét éve tanított meg. A Magyar Olimpiai Bizottság elnökeként a huszonegy év alatt megtanultam, hogy csak akkor lehet jó döntéseket hozni, ha nincsenek rossz alternatívák. Szeretek – átvitt értelemben – tiszta vizet önteni a pohárba, és nem a kérdései, hanem a válaszai alapján megítélni az embert.

A kezdősebességet a Nemzetközi Olimpiai Bizottságban Samaranch elnöknek köszönhetem. Ma már én is tudom: a bizalom nagy energiaforrás. A NOB-ban eltöltött idő – 1983-tól napjainkig – olyan barátságokat hozott, amelyek lassan kimennek a divatból. Már csak legenda a középkorból, hogy nemcsak két ember barátsága lehetséges, hanem a nagyobb közösségé is. Ki gondolta volna, hogy az olimpiai mozgalom népszerűbb lesz, mint valaha! Pedig a győzelem nem a legfontosabb dolog – a győzelem minden!

Politikusként rájöttem, hogy a közélet embereinek a munkájukat kell komolyan venniük, nem pedig önmagukat. A politika egyébként nem gazdaságtan, de leginkább ennek a tudománynak a fényénél érhető meg. Közgazdaságtan nélkül ugyanis merő titokzatosság és homály. Ezt mutatják az elmúlt évtizedek. A politika egyébként olyan mesterség, amit inkább művelve, mint könyvekből tanulva sajátíthat el az ember.

Életfelfogásom konzervatív, és amíg élek, az is marad. Kialakult világnézetemen nem kívánok változtatni, gondolkodásmódomat köztársasági elnökként is a nemzet iránti elkötelezettség, a kereszténység iránti alázat, a humanizmus és a polgári értékrend határozza meg. Az idő alapegysége az esemény, éppen ezért az időgazdálkodás titka az események irányítása. Az alapvető kérdés nem az, hogy hol állunk, hanem az, hogy merre haladunk. Néha a szél segít vagy szembefúj velünk, máskor hátráltat a vihar, de vitorlázni muszáj, még ha olykor sodródunk is, mint Heyerdahl papiruszhajója. Tétlenkedni azonban nem szabad! Megtapasztaltam, hogy államfőnek lenni különleges feladat, és ez nem megy másképp, mint türelemmel, szorgalommal és alázattal. És a vezetés cselekvés, nem pedig pozíció.

Azt írták rólam: „Erős idegzetű, atlétikus vívó volt.” Az erős idegzet megmaradt a mai napig. Azt mondták rólam: csak ritkán támadott. Ez így van a közéleti munkámban ma is. De ismerem a parádrizost (a védés-visszaszúrás) varázsát és kurázsiját is. És nem is mondom le erről. Persze megesik, hogy én szúrok először; s ha véd a „jelölt”, jöhet a kontrarizost.

Nem tudom elképzelni az életet játékoság és humor nélkül. A másik oldalon azonban kőkemény vagyok, azt hiszem, következetes is, és munkabíró. Nem tudom elképzelni, hogy egyszer majd megöregszem, és valakinek egyetlen percre is a terhére leszek, lesegítenek a lépcsőn, és hangosan kiabálnak a fülembe, mert nem értem, hogy mit akarnak. Nem tudom elképzelni, hogy egyszer lelassulok, és nem lesz már feladatom, és száműznek egy korból, ami csupa délelőttből állt. Ha az ember öregszik, ólomsúllyal nehezedik rá az óvatosság és a kötelesség. A halál inkább felháborító, mint ijesztő. Hiányolom az örök életet. Persze Illyés Gyula figyelmeztet bennünket, hogy „Qui perd, gagne! Aki vesz, nyer. Nem sok az ilyen megvesztegető mondat, bizonyos. Vesztünk, veszünk, de mivel Hérakleitosz nagy becsületszava szerint az egész át fog fordulni ellenkező irányba – nem sok van ilyen szép vigasztalás. Őszülő főnek, főleg.” Már a páston megtanultam, hogy aki vereséget szenved, mindig józanabb a győztesnél.

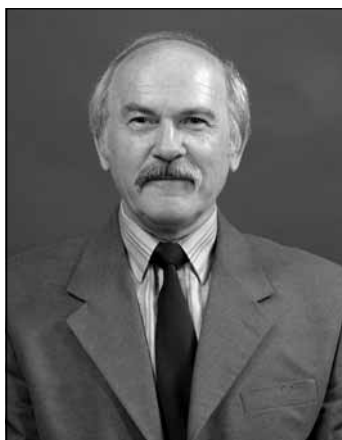
Az egész életem egy nagy hajsza volt, a tervekből sosem volt elég, a megvalósítás emésztette az energiát. De hittem abban, hogy a túlteljesítés nem fáraszt, sokkal inkább az alulteljesítés. Ez adott erőt, később pedig a családom. Feleségem, Katica gyönyörű mondása: „A család az család. Az egyetlen közös többszörös.”

Hogy mi az élet értelme? Amit Camus mondott: „tolni a követ a hegyre”. Azzal a kiegészítéssel, hogy hátha egyszer fent marad.

Selmeczi Kovács Attila

etnográfus (Székesfehérvár, 1942. május 16.)

Annak ellenére, hogy egész családom dunántúli, felnevelő szűkebb pátriám a Palócföld volt. 1950-tól bírósági tisztviselő szüleim Gyöngyösre kerültek, így ott végeztem iskoláimat. Gimnáziumi osztályfőnököm, Fülöp Lajos terelt leendő pályám felé a nyelvjáráskutató és néprajzi szakköri foglalkozások révén. Bár megkísérel-

tem kitérőt tenni a régészet irányába, mely akkor szintén érdekelt, ezért 1961-ben az ELTE-re jelentkeztem, de a felvételi vizsgán, amikor Oroszlán Zoltán régészprofesszor meglátta a magammal vitt néprajzi pályadolgozatom, a sokszoros túljelentkezés miatti indulatában rám förmedt: „Maga néprajzos, mi a fenét keres itt?” Így aztán a következő évben előfelvétellel Debrecenben kezdtem meg tanulmányaimat magyar–történelem szakon, majd fél év után felvettem a néprajzot, és 1967-ben magyar szakos középiskolai tanári és etnográfus oklevelet szereztem. Kivételes szerencsémnek tartom, hogy pályakezdő évtizedemet a néprajztudomány két kiemelkedő személyisége, Balassa Iván (a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban, 1967–1976) és Gunda Béla (a debreceni egyetem néprajzi tanszékén működő akadémiai kutatóhelyen 1976–79) mellett tölthettem.

Szakmai pályafutásom kívülről nézve és utólag tekintve egyenes ívű karriernek tűnik, mely kellő sokrétűséggel is rendelkezik. Mégpedig egy

vidéki város múzeumi teremországától (az egyetemi előfelvétel egy esztendeje alatt Gyöngyösön) a fővárosi országos múzeum főigazgató-helyetteséig (Néprajzi Múzeum, 1986-tól), egy vidéki középiskola óraadó tanárságától (gyűjteménykezelői fakultatív oktatás Vácon az 1970-es években) az egyetemi tanári

katedráig (Debrecen, 2010-től). De ide sorolhatom továbbá az egyetemi akadémiai kutatóhely munkatársi beosztásától (Debrecen, 1976-tól) a budapesti kutatóintézet osztályvezetőségéig (MTA Néprajzi Kutatócsoport, 1979–1986) vagy az egyetemi doktorátustól (1969) a néprajztudomány doktora cím megszerzéséig (1996) megtett utat. Mindezek mellett számos szakmai és társadalmi tisztség betöltésére, különféle kiadványok és folyóiratok szerkesztésére, tucatnyi hazai és külföldi kiállítás rendezésére kaptam lehetőséget az élettől. Sokrétű szaktudományos és közművelődési tevékenységem sem maradt elismerés nélkül (Móra Ferenc-díj, Györffy István-émlékérem, Bél Mátyás-émlékérem, Széchényi Ferenc-díj).

Szakmai érdeklődésem középpontjában kezdettől a gazdaságnéprajz, a népi építkezés, a kézművesség, a tudománytörténet, az eszközkultúra, újabban pedig a népművészet, a nemzeti jelképek vizsgálata és a tudomány-népszerűsítés áll. Tudományos kutató- és feldolgozó munkám

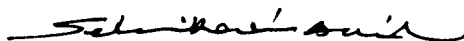
eredményeit önálló kiadványok és szakcikkek formájában publikáltam. Az életemet alapvetően meghatározó és tevékenységem java részét kitöltő muzeológiai munkásság keretében 12 kiállítást rendeztem, ebből ötöt külföldön. Legjelentősebb *A magyar nép hagyományos kultúrája* című állandó kiállítás a Néprajzi Múzeumban, amely 1991-ben nyílt meg 13 teremben, 1997-ben pedig (szintén a vezetésemmel) teljes felújításra került. 1996-ban a finnugor népek világkongresszusa alkalmából *Rokon népek és őshazák* című, 12 teremből álló, négy külföldi múzeum közreműködésével készült időszaki kiállítás rendezését vezettem. 1987–1998 között szerkesztettem a múzeum évkönyvét, a *Néprajzi Értesítőt*, 1990-ben megindítottam a múzeum tudománytörténeti sorozatát *Series Historica Ethnographiae* címmel, melynek tíz kötetét szerkesztettem. Felelevenítettem a nagy múltú *Magyar Népművészet* című sorozatot 1994-től több kötet kiadásával, 1993-ban megindítottam *A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai* című kiadványsorozatot. 1999–2008 között, tíz éven át szerkesztettem a hazai muzeológia központi folyóiratát, a Magyar Múzeumokat. 2010-ben vettem át a Honismeret c. kéthavi folyóirat szerkesztését.

A követhetetlen gyorsasággal eltelt évtizedek alatt mindig találtam erőt próbáló feladatokat, azzal az önámítással, hogy még ezt az egyet, és utána jöhet a lazítás. A 2007. évi nyugdíjazásom (45 éves munkaviszony után)

vége ezt hozta volna, ha időközben nem jön a debreceni tanári megbízás, hogy főállásban még további néhány évig szolgáljam az oktatásügyet, osszam meg múzeumi és közművelődési tapasztalataimat a néprajz szakos hallgatókkal. Így most ismét várhatom az újabb nyugdíjazásom.

Az utóbbi évtizedben nyílt lehetőségem látványos népszerűsítő könyv alkotására (*Elfeledett magyar mestersegek és népélet*, Cser Kiadó, 2009), miközben a szűken vett szakmai publikációk száma apadást mutat. De azért vár még a további évtizedekre való feldolgozatlan gyűjtött anyag.

A hetven év terheinek és örömeinek, eredményeinek és kudarcainak, megvalósított és elmaradt kötelezettségeinek számbavétele során óhatatlanul felmerül, hogy mit hagyok magam után. Ha a kb. húsz könyvet, a háromszázat meghaladó szaktudományos cikket, a több száz könyvismertetést és népszerűsítő írást, a tucatnyi múzeumi kiállítást, a megszerkesztett folyóiratszámok sokaságát összevetem a szakmai elfoglaltságaimat mindig megértéssel és segítő szándékkal kísérő feleségem, két gyermekem és nyolc unokám adta sok örömmel és gondoskodással, okkal mondhatom, hogy teljes életet éltem. De el kell ismernem, hogy az oly gyorsan elszállt évek alatt aránytalanul osztottam meg magamat a szakma és a család között, jócskán az előbbi javára. Ha újra kezdeném, fordítva csinálnám!

Nagy Előd

festő- és éremművész (Budapest, 1942. május 17.)

Úgy járok én is, mint annak idején Bernáth Aurél, mikor műtermében fölkereste Bajor Gizi, kedvesen érdeklődve munkáiról, és Bernáth a legnagyobb bizonytalanságban volt, hogy egyáltalán csinált-e valamit addigi életében.

Hasonló zavarban voltam, amikor – talán 2004 elején – lehetőségem volt egy munkásságomról szóló album kiadására. Volt olyan korábbi évtized, amely szinte teljesen fehér folt volt szá-

momra. Mit csináltam akkor? És hol vannak – ha vannak – akkor készült munkáim? Az ember előrebotorkál, bukdácsol, és ritkán figyel hátrafelé.

Trehányságom és a papírtól való iszonyatom mellett az életem oly bizonytalan volt mindig, naponta megoldandó gondokkal, félelmekkel, hogy a dolgok pontos följegyzésére semmi esély nem volt.

Sokszor eszembe ötlöttek/ötlenek a mindig, de most még egyre jobban szeretett József Attila sorai: „Mióta éltem, forgószélben próbáltam állni helyemen.”

Nagy családom mellett függetlenségem megőrzésének szándéka, esetleg finnyás távolságtartás, a kapcsolatteremtés nehézségei is hozzájárultak, hogy helyzetem hetvenéves koromra is bizonytalan. Az idejű tél hidegét szorongva várom, és a lelkem sem kiegyensúlyozott. Keveslem a mögöttem levő elvégzett munkát. Sok volt a latolgatás, halogatás, sok időmet eltékoztaltam.

Persze voltak nyugodtabb időszakok is: például a Derkovits-ösztöndíj három éven keresztül, vagy a nyolcvanas évek, amikor vállalati ösztöndíjak segítettek. Sajnos a három évet nem jól használtam fel, mert időm nagy részét az akkor létrejött Stúdió Galéria indításának, majd üzemeltetésének szenteltem. Azt gondolom, hogy a fiatalok eme új fóruma nagy jelentőségű volt. (Ennek mérlegre tétele a művészettörténészek feladata.) Ráadásul voltak hangok, amelyek az új lehetőséget máris temették. („Nem fogjátok bírni a sok kiállítást, kifulladtok” – mármint a Fiatal Művészek Stúdiója.) A festészet így sokszor megmaradt másodiknak.

A művészetszervező mániámmal később sem hagytam fel (a Lila iskola kiállításai, a Rákospalotai Múzeum körüli küzdelmek, Nagy Balogh János szabadiskola vagy a művésztelep Bernecebarátiban).

Lehet, hogy az ember evvel a – máskülönben nagyon fontos – tevékenységgel a könnyebb és járhatóbb utat választja, ahol megfoghatóbb eredmény ér el – jó esetben –, mint amikor egy kép megfestésének bizonytalan eredményéért kínlódik.

Egyre többször eszembe jut Buzzati *Tatárpuszta* című munkája, amelynek részleteire pedig már alig emlékszem, vagy harminc éve olvastam. Fiatal tiszt kerül ki a határra, tele van tettvággal. Beleöregszik a várakozásba, és mikor öregeen távozásra készülődik, a távolban föltűnik az ellenség. Persze lehetetlen

és gyerekes dolog az élményt néhány szóba átültetni. Lehet, hogy mindez rólam (is) szól?!

Mindent félretéve csupán az életműre kellene összpontosítani – hogy fennköltlen fogalmazzak. Mindenesetre már a célegyenesben vagyok.

Korábban említettem hajdani vállalati szerződéseimet (leánykori nevén: szociális szerződés). Ezek oldották a művészek létbizonytalanságát, és az időnkénti kamarakiállítások házhoz vitték a művészetet. Most is elkelne valami hasonló. Egy alapvető megfigyelésemet nem tudom elhallgatni: a műszaki emberek nagyobb fogékonyságot és segítő szándékot mutattak a művészet és az alkotó iránt, mint a művészeti hivatalok.

A soraim elején emlegetett album végül „megszületett”, és nem véletlenül használom ezt a szót. Könyvem bemutatásának napján született meg hatodik unokám, Regő. Úgy gondolom, hogy az album a lehető legteljesebb képet adja törekvéseimről. Megközelítőleg időrendben kíséri végig munkásságomat. Mindig törekedtem a műfaji gazdagságra, nagyon fontos volt nekem a rajz. A meggyőzőerő és a színgazdagság az elsődleges. De nem akarok a művészetmagyarázat hibájába esni.

Nem tudtam, de nem is akartam megtagadni az ábrázolást. Korábbi szavaimat idézem a könyvből: „Engem a Valóság éltet, abba kapaszkodom minden munkámban. Ha egy képből eltűnik az ábrázolás, számomra az egész ügy érdektelen.”

Szándékaimban megerősítettek a művésztelepek, melyeket az utolsó tíz évben nagy buzgalommal látogatok. Kán, Hortobágy, Kecel, Gyergyószárhegy, Gyimesközéplek, Körösmező, Bálványos, Bernecebaráti azok a helyek, melyektől megmelegsik a szívem. Tulajdonképpen a Kárpátokon túl nem is igen kívánkozom.

Közeledve kerek évfordulómhoz Arany János szavaival mondom a fohászt: „Egy kis független nyugalmat, melyben a dal megfoglanhat.”

Gereben Ferenc

művelődésszociológus (Szolnok, 1942. május 19.)

Polgári (akkor még éppen polgári) családban születtem. Ahogy a front közeledett, a szerény, de tisztos polgári milióból menekülés, majd a szombathelyi nagyszülőknél több rokonnal való háborús összezsúfolódás következett, és az ötvenes évek elejétől – az „osztályidegen” minősítés következtében – hármastársaságban éltünk. Az angol hadifogságból szerencsésen visszatért tüzérszázados apámból favágó, majd harisnyakötő kisiparos; végzettsége szerint tanítónő anyámból pedig női szabó lett. Küzdelmes évek következtek súlyos anyagi gondokkal, politikai jellegű félelmekkel és számomra a tüdőgyulladás meg-megújuló rohamjaival. De a családi szolidaritás és a szeretet energiaközpontjai kiválóan működtek, a fő szeretetközpont a velünk végig együtt élő nagyanyám volt. Mindezzel együtt boldog gyermekkorom volt, amit a Kőszeg-hegylánjtöltött falusi nyarak tettek még boldogabbá.

1948-ban, vészterhes történelmi korszakban lettem kisdiák, a frissen államosított szombathelyi püspöki iskolában. Osztályunk fele részének olvasókönyvében még az esti ima, má-

sik felének pedig már mozgalmi ének szerepelt. Az iskola a hatalom szilárd bástyája volt: az ötvenes évek elején egyszer nagyszombat délután is berendelték minket az iskolába, hogy a családdal ne vehessünk részt a feltámadási körmenetben. De 1953 márciusában – szintén az iskolában – osztályunk a szünetben spontán módon megünnepelte Sztálin friss halálhírét: dobogva és füttyögve meneteltünk az osztályteremben, és ütemesen kiabáltuk: „Meghalt Sztálin – meg-dög-lött!” Csak a szerencsének (és a különböző társadalmi rétegekhez tartozó gyerekek gondolkodásbeli hasonlóságának!) tulajdonítható, hogy ebből nem lett hatalmas botrány.

1956 nyarán – gyors lefolyású rákban – meghalt édesapám, anyám három gyermekkel maradt özvegyen. Az 1956-os forradalmat – életre szóló élményként – még Szombathelyen éltem át, de 1957 elején pannonthalmi bencés diák lettem. Március közepén, egy nagy házkutatás után, innen vették el a pufajkások igazgatónkát, hogy mondvacsinált ürügyekkel két évre bebörtönözzék. Harmadikos korunkban (17 évesen) osztályunk bemutatta *Fritz Hochwälder* ötfelvonásos tragédiáját, a *Szent kísérletet*, amely a dél-amerikai jezsuita állam XVIII. századi erőszakos megszüntetéséről szólt. (Ekkor töltöttem be egész életem legmagasabb tisztségét: a darabban a jezsuita provinciális szerepét játszottam!) Ennek az egész osztályt megmozgató közös vállalkozásnak is szerepe volt abban, hogy pannonthalmi osztályközösségünk – bár egyre fogyatkozva – máig rendületlenül összetart.

A pannonthalmi diákéveket három nehéz esztendő követte. Az első év volt talán a legnehezebb: az apám halála után pedagógusként elhelyezkedő édesanyámat az akkortájt újból fel-lángolt antiklerikális harc Vas megyei epizódjaként 1959 nyarán fegyelmi úton elbocsátották állásából, mert engem egyházi iskolába járatott. Anyám háromgyerekes özvegyasszonyként nem mert dacolni a hatalommal, és abban a (később hiúnak bizonyult) reményben, hogy így visszaveszik az állásába, kivett Pannonthalmáról. Így a negyedik osztályt a szombathelyi Nagy Lajos Gimnáziumban végeztem el. Bár a szombathelyi osztálytársak (többségüket az általános iskolából ismertem) nagyon rendesek voltak hozzám, ez a tanévelem meglehetősen depresszív hangulatban telt. A jeles érettségivel záródó nehéz korszak azonban nem akart véget érni: az egyetemre – világnézeti okokból – nem vettek fel. Ezután két évig a szombathelyi Remix Rádiótechnikai Vállalatnál dolgoztam három műszakban, betanított munkásként.

Végül 1962-ben – miután egy véletlen folytán származási és pannonthalmi „bűneim” nem tudatosultak a felvételi bizottságban – felvételt nyertem az ELTE Bölcsészettudományi Karára. Ez egy új fejezetet, afféle indirekt „rehabilitációt” hozott az életembe, amelyet egy évvel később az a tény is megerősített, hogy 1963 őszétől tagja lehettem az Eötvös József Kollégium szakkollégiumának (a régi Eötvös Collegium utódjának), sőt később megkaptam a népköztársasági ösztöndíjat is. (Ezt a „rehabilitációt” valójában magam végeztem el tanulmányi eredményeimmel, a hatalom szerepe abban állt, hogy hagyta.) Az Eötvös-kollégium nemcsak szálló- és tanulóhely volt, hanem a világ dolgainak megbeszé-

lésére is szolgált, és igazi értelmiség-nevelő műhelynek bizonyult.

1967-ben szereztem meg magyar-könyvtár szakos diplomámat. Véletlenül egy olyan munkakörbe csöppentem, amelyet évekbe telt, amíg megkedveltem, és amelyet azután egy életen át hűségesen műveltem. Az olvasásszociológiáról és annak „testvéreiről”: a művelődés-, könyv-, könyvtárszociológiáról van szó. Kezdetben (1967–73) a könyvszakmában, majd (1977–1992) a könyvtárügyben (azon belül az OSZK nevezetes Könyvtártudományi és Módszertani Központjában) végeztem kérdőíves felméréseimet, amelyek egy-egy társadalmi réteg, majd az egész felnőtt magyar társadalom olvasási, könyvbeszerzési szokásait, irodalmi ízlését vizsgálták. Ez a kutatási tematika már a nyolcvanas években érték- és vallásszociológiai aspektussal, valamint a határon túli magyarok iránti érdeklődéssel is gazdagodott. Az utóbbi téma azonban csak a rendszerváltozás után, a Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézetében (1992–98), majd (1998 után) a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészkarának tanáraként végzett felméréseimben szökkenhetett szárba, amikor – különféle pályázati pénzekből – két nagy kutatást is végezhettem a Kárpát-medence nyolc, majd öt országában élő magyar nemzetrészek körében. E kutatások már a határon inneni és túli magyarok nemzeti, kulturális és vallási identitását együttesen vizsgálták. 1997 és 2001 között – a Kerkai Jenő Egyházszociológiai Intézet keretében, survey, interjú és tartalomelemzési módszereket egyaránt alkalmazva – vallásszociológiai kutatásokat vezettem, többek között a „maga módján” vallásosság részletesebb megismerése, a társadalomban élő egyházkép, valamint az ökumeni-

kus gondolkodásra való hajlandóság felderítése céljából. (Az erdélyi magyarok vallásszociológiai felmérését Tomka Miklóssal együtt végeztük.)

Bár pedagógusi végzettségem is van, nem készültem tanárnak. Ezek után fél életemet végigtanítottam: először a SZOT Központi Iskola könyvtáros és népművelési szakán (1973–1976), majd a nyolcvanas évektől vagy két évtizeden át tanítottam óraadóként művészet- és olvasásszociológiai ismereteket az ELTE-BTK különféle szakjain és doktori iskoláiban. A 2000/2001-es és a 2001/2002-es tanévben a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem vendégtanára voltam. 1998 óta a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán a Szociológiai Intézet (2011 júniusától nyugalmazott) docense vagyok; főleg művelődés- és kisebbség-szociológiai tárgyakat adtam (és adok) elő. 1999 óta vezetem a jezsuiták Faludi Ferenc Akadémiája keretén belül működő Fiala Vallás- és Értékszociológusok Körét, amely jelenlegi és egykori hallgatóimnak nyújt továbbképzési és kutatási lehetőséget.

Ami a társadalmi-politikai ellenségeket illeti, ezek diplomás koromban is meg-meglátogattak. 1970-ben egy kutatási jelentésemet (amely a kortárs irodalom iránti olvasói igényekkel és az irodalmi ízlés szerkezetével foglalkozott) Kardos György, a Magvető Kiadó akkori igazgatója – ideológiai okokból – nem engedte megjelentetni. 1979 őszén, közvetlen munkatársaimmal együtt, aláírtuk a

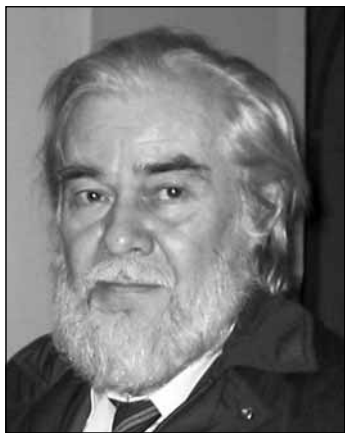
csehországi chartások szabadon boicsátását követelő petíciót. Ennek többek között az lett a következménye, hogy nem kaphattam nyugatra szóló állami ösztöndíjat. A rendszernek kellett összedölnie ahhoz, hogy 1990 őszén két hétre eljussak Hollandiába, az ottani könyv- és olvasáskultúra tanulmányozására.

De munkámat családi hátszelek, társadalmi elismerések is támogatták. Még egyetemistaként, 1965-ben házasodtam össze Várbíró Katalinnal, akivel immár csaknem fél évszázada élünk harmonikus házasságban. (Ő – gyógypedagógusként és pszichológusként – az ELTE Gyógypedagógiai Karának főiskolai tanára.) Gyermekeink: Orsolya (1967) és Balázs (1969) a természettudományok művelői, és három unokánkat nevelik. Ami pedig a társadalmi elismeréseket illeti, ezek főleg a kilencvenes évektől találtak rám különféle díjak és emlékérmek formájában (Szinyei József- és Kerkai Jenő-díj, Füzéki István Emlékérem stb.).

Ami a tudományos pályámat illeti, 1997-ben védtem meg művelődés-szociológiai témájú kandidátusi értekezésemet; 2000 és 2003 között Széchenyi professzori ösztöndíjban részesültem. 1965-től mintegy 260 szakközleményem, ebből 22 (írt vagy szerkesztett) könyvem jelent meg.

Csörsz István

író (Baja, 1942. május 21.)

Bonyhádon és Kaposváron töltöttem gyerekkoromat, itt érettségiztem. Később Budapestre kerültem ipari tanulónak, s jártam két évet a konzervatóriumba is. Amikor abbahagytam a trombitálást, életemből valami nagy darab hasadt ki, még az emlék is olyan, mint egy fájó roncs, pedig ma már látom, hogy nem tévedtem nagyot. Az érzelmek azonban nem mindig követik a realitást. Valami olyan szörnyű ürességet éreztem éveig, amit be kellett tölteni valamivel, és akkor kezdtem el komolyan írni. Tíz könyvet publikáltam, részem volt sikerekben és kudarcokban, novellákat, hangjátékot, filmet és színdarabot írtam, de soha nem érdekelt a besorolásom, ami nagy baj. Nagyon érdekelték viszont az

emberek, mások sorsa, érzései, és persze az, ahogy ezt elmondták. Tudatosan kerestem új és új környezetet, hogy minél többet megértsek és megismerjek abból a világból, amelyben éltem. Ezért lettem például matróz. Soha semmi nem érdekelt, ami divatos volt, annál jobban az, amire nem figyelt más. Nyilván ez motiválta első könyvemet is (*Sírig tartsd a pofád*), amellyel óriási botrányt kavartam. Messze a könyv érdemein túl értékelték és gyalázták. Egyúttal megalapozta kétes hírnevem az irodalomban.

A szegényekről, elesett emberekről és a nyomorúságról nem a legfelelőbb mesélni, ilyesmivel nem nagyon lehetett sikereket elérni a Kádár-rendszerben, amelyről köztudott, hogy a legvidámabb barakk volt a szocialista táborban, és elvileg nem is fordulhatott elő ilyesmi. Itt senki sem volt öngyilkos, a KSH évekig nem is kezelt ilyen adatokat. Nincs, és kész. Ha mégis előfordul, elszigetelt jelenség, amelynek oka kizárólag az elkövetők személyiségében keresendő. Feleségem, Fűri Anna (1946–2006) viszont a fiatalkorú öngyilkosokkal foglalkozott, ő volt a reménytelen helyzetek és a még reménytelenebb emberek pszichológusa, ilyen értelemben tehát legalább annyira örült volt, mint én. Ezért is találtunk egymásra.

Nekem mint kezdő írónak ideális környezet volt, hiszen állig voltunk hazugsággal és problémákkal, beleértve a társadalom viszonyulását is. Nem volt nehéz témát találni. Mindez meglehetősen szokatlan hangvételt jelentett az irodalomban, és bizonyára ezért figyelt fel rá az olvasóközönség. Irodalmi körökben valami csodabogárnak tartottak, de az ilyenek mindig gyorsan eltűnnek a láthatáron, úgyhogy nem vettek komolyan. Nem is illettem közéjük, sőt határozottan untam ezt a társaságot, gondolom, ugyanúgy, mint ők engem. Enélkül pedig senki nem kap levegőt a magyar irodalomban. Aki csinált valamit ezekben az években, mind magányos volt. Egyetlen kéziratomat nem sikerült kiadni a hetvenes években: például egy tudományos-fantasztikus regényt, amely az emberi hang pszichológiájáról szól (*Vesztések*).

Kilencedik könyvem, az *Elhagyott a közérzetem* 1986-ban, tehát közvetlenül a rendszerváltás előtt jelent meg. Akkoriban az ifjúság rétegződésének a problémája foglalkoztatott, ami olyan karakterisztikusan, ugyanakkor abszurd képen rajzolódott ki, hogy úgy gondoltam, ez a jövőbe mutat. Mint kiderült, így is lett. De beigazolódni látszott az a családi mondás, miszerint minden könyvnek az lesz a sorsa, ami a címe. Ezúttal mintha rám is kihatott volna az átok. A könyvnek langyos fogadtatása volt, érdekes módon a református papok és a pedagógusok érdeklődtek utána. Mindegy, én akkor értettem meg, hogy ez a társadalom egyszerűen nem kíváncsi saját magára. Aurám, amely főleg botrányos témáim miatt vette körül a nevemet, megfakult, nem volt már újdonság, annak ellenére, hogy a problémák nem fogytak el, hanem sokasodtak. Valószínűnek látszott, hogy ismét rossz vonatra szálltam, és ezt tudomásul vettem, mert volt már benne gyakorlatom. Ezután tizenhárom évig nem írtam semmit. Fénymásoló voltam, építettem egy házat Szentendrén, női karkötőket gyártottam, faragtam, és közben azon tűnődtem, mihez kezdjek a rengeteg felgyűlt dokumentumanyaggal, amit összegyűjtöttem. Hát ezekből írni kell majd valamit, de pár évig tényleg nem értem rá semmi másra: ács lett belőlem, és nagy élvezettel vállaltam fel az új szakmát. Ma is úgy gondolok életemnek erre a szakaszára, mint kiemelkedően nekem való, gyönyörű évekre. Bár még mindig építhetnék!

A hosszú szünet persze olyan volt a mi irodalmunkban, mintha megboldogult volna az ember. Megszűntek vagy átalakultak a kiadók, amelyek a könyveimet patronálták, az új szerkesztőségek pedig nem is nagyon ismerték a nevemet. Így amikor sok év után ismét írni kezdtem, kiderült, hogy teljesen kimentem a divatból, az pedig, hogy üzlet legyen egy regényem, amilyen a *Sírig tartsd a pofád!* volt, fel se merült. Nem nagyon rázott meg a dolog, hiszen számítani lehetett rá, tovább dolgoztam hát, befejeztem egy hosszú regényemet, amelyet még a rendszerváltás előtt kezdtem el (*Bóckacaj*), egy 1956-os riportkönyvet (*Viharjelzés*, 1999), írtam egy esszé tanulmányt az írói módszerekről (*Az írás művészete*, 1999), mindenelekett azonban megírtam két regényt, amelyek a rendszerváltásról szólnak (*Vadfarkas*, 1997–1999; *Pangala*, 2000). Ugyanis kicsit feltűnő volt, hogy senki nem publikált ilyen könyvet. Mi a fenét lehet majd elővenni húsz év múlva, ha kíváncsi lesz rá valaki, mi is történt? Lehet, persze, hogy megírta valaki, csak ugyanúgy járt, mint én. Végül az előemberekről írtam egy regényt, azt úgy megszerettem, hogy angolra is lefordítottam, csak ne kelljen elválni tőle (*Földtaposók*, 2006).

A ma megjelenő könyvek között valóban nincs helye a műveimnek. Életművemnek a fele, és minden bizonnyal a fajsúlyosabb része, otthon van, és lehet, hogy otthon is marad. Nem baj, apám is mindig megnézte a lisztesládát: ha van liszt, nem halunk éhen. Legfontosabbnak azt tartom, hogy még mindig szeretek írni, amikor pedig igazán szomorú vagyok, zenélek, de most már csak magamnak, és talán most értettem meg, mi történt húsz évvel ezelőtt. És miért. Meg azt, hogy meg kell becsülni, ha néha sikerül visszavarázsolni azt az érzést, amely magával ragadott fiatal koromban, még akkor is, ha nem volt túlságosan reális az egész.

John István

Ferdinánd Judit

grafikuskművész (Budapest, 1942. május 24.)

Egy nyolc-tíz évvel korábbi velencei biennálén az egyik művész teljesen becsomagolta a kiállító pavilont, és felírta rá: „a művészetnek vége”. Nem tudom már, melyik pavilon volt az, de emlékszem, hogy meghökkenve álltunk előtte. Ez a provokatív „kiáltvány” azóta is többször kísértett az évek folyamán, de az elmúlt éve-

ket végiggondolva nem hiszem, hogy igaza lenne a jövendölésnek. A művészet és benne a képzőművészet megváltozott ugyan, de most is emberi létünk elhagyhatatlan része maradt, mint ahogy az volt a történelem hajnalán, a barlangrajzok idején is.

Sokszorosító grafikusként a hatvanas években végeztem a Képzőművészeti Főiskolát. Régi, hagyományos technikákat tanultunk: rézkarcot, rézmetszést, litográfiát, szitát. Sokat rajzoltunk, tanulmányokat készítettünk nagy elődök nyomdokaiban járva, azon az úton, mely a reneszánsztól vezetett a XX. századig. Úgy érezhettük, egy komoly szakma van a kezünkben, amelyre szüksége van a társadalomnak. Kereskedelmi hálózat foglalkozott az alkotások értékesítésével, népszerűsítésével, az állam pedig megvásárolta a színvonalasabb műveket. Igaz, állami megrendeléseken kívül alig volt más, de a nagyobb vállalatoknak kötelező volt bevételük bizonyos százalékát új műalkotások vásárlására fordítaniuk.

Annak volt nehéz dolga, aki esztétikai vagy ideológiai szempontból

avantgárdnak számított. Zavaró volt a bezártság is, a szellemi és valóságos „vasfüggöny”, amely azonban a hetvenes évekre már lazulni kezdett. Úgy utaztunk ki nehezen összespórolt utakra, mint aki csodát látni indul, és a szabad gondolkodás érzete a képeken megdöbbentő erővel hatott. Nagyon odafigyeltünk az

új nyugati áramlatok képviselőire, új anyagokra, irányzatokra.

Ha most visszagondolok ezekre a pályakezdő évekre, hatalmasnak látszik a változás a képzőművészet társadalmi megítélésében, az emberek életében játszott szerepében. De a képzőművészet viszonya saját szerepéhez is alapvetően átalakult. A műfajok időközben átolvadtak egymásba és az új technikai felfedezések adta lehetőségekbe. Az internet, a televízió új képzőművészeti gondolatok megjelenítője lett, néha a hagyományos szakmai alapok és az alkotás örökkévalóságnak szóló igénye nélkül. Eltűntek az egyedi festmények, grafikák a polgári lakások falairól, és eltűntek a „polgárok” a kortárs művészek kiállításairól. Leginkább egy viszonylag szűk réteg, kollégák, műértők és műkereskedők figyelik és bírálják az alkotókat. Komoly üzlet lett egy fiatal tehetséges művész felfuttatása. A megmutatkozási és eladási lehetőségekért cserébe a művészeknek alkalmazkodniuk kell a befektető műgyűjtők, galériások ízléséhez, üzleti elgondolásaihoz. Igaz,

megnyílt a világ; ösztöndíjak, pályázatok, szponzorok segítik az érvényesülést, az internet pedig megnyilvánulási lehetőséget nyújt bárkinek, aki üzeni akar a világnak.

Mi, akik egykor nagyon szilárd szakmai alapokkal léptünk be ebbe az új világba, nem rendültünk meg igazán a változásoktól. Személyes művészi életutamon azok a gondolatok maradtak fontosak, amelyek mindig is

foglalkoztattak. A változó világ új keletű problémái, kérdései persze hatnak rám is, alakítják belső világomat és annak képi megfogalmazását. Úgy gondolom, az embernek és világának mindig szüksége lesz a művészetre, amelyben mint tükörben megláthatja önmagát, ha vannak is olyan korszakok, mikor ez a tükör homályosabb.

Fedruca fedit

Šwierkiewicz Róbert

képgrafikus, festőművész (Pécs, 1942. május 29.)

Szabó Péter magyar magassági rekorder pilóta felavatja az első ballonrepülőket: Šwierkiewicz Vazult, Hoch Juditot és Šwierkiewicz Róbertet (Monostorapáti, Szőlőhegy, 1999)

Az első hőléggalonnal és megfestésével 1997-ben kezdtem foglalkozni, mert ez évben vásárolta meg számomra a holland multinacionális könyvkiadó cég, a Wolters Kluwer vezérigazgatója, Willem van Zanten úr. 1998 májusában a lengyelországi Gdańskban, a Galeria Wyspában lett először kiállítva (belső térben). 1998 novemberében Budapesten, a Ludwig Múzeumban és az előtte lévő térben működött először függeszhető állapotban. A ballont valójában a nyolcvanas és kilencvenes években végzett ideális tevékenységem vetületének és ars poeticus munkájának tartom, plusz rációja a költői tartalom hordozásán kívül konkrét használható-

sága. Kedvező időjárás alkalmával. A nagy Tugbort ballont követően készítettem el két kisebb méretű, hideg levegős ballonom, a *Hölgyballont* és az *Úrballont*, melyek szintén a Ludwig Múzeumban voltak első alkalommal kiállítva

1998-ban. A kisméretű *Sarokballont* 2001-ben készítettem el az akkori H. Bazovszky-ház galériájában rendezett kiállításomra. A ballonok 2001-től kezdődően bejárták a világot, és eljutottak az itáliai Velencétől Újdelhin át a Fülöp-szigeteki Maniláig.

Šwierkiewicz Róbert